

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДНОАКТАНТНОГО ПРОТИСТАВЛЕННЯ НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено аналізу одноактантного протиставлення та засобів його вираження. Протиставлення розглядається з філософської, естетичної, літературознавчої та лінгвістичної сторін. Виділяються дві основні групи: одночасне та різночасне одноактантне протиставлення. Встановлено, що протиставлення виникає на основі експліцитного, але найчастіше імпліцитного вираження явища. Визначено, що для реалізації аналізованої категорії поряд з простими використовуються й складні речення, парцельовані конструкції та одиниці надфразової єдності.

Ключові слова: контраст, протиставлення, імпліцитність, експліцитність, одноактантність.

Григор'єва А. В. Семантико-синтаксические особенности одноактантного противопоставления на материале современного английского языка. *Статья посвящена анализу одноактантного противопоставления и средств его выражения. Противопоставление рассматривается с философской, эстетической, литературоведческой и лингвистической сторон. Выделяются две основные группы: одновременное и разновременное одноактантное противопоставление. Установлено, что противопоставление возникает на основе эксплицитного, но чаще всего имплицитного выражения явления. Определено, что для реализации анализируемой категории наряду с простыми используются и сложные предложения, парцелированные конструкции, а также единицы надфразового единства.*

Ключевые слова: контраст, противопоставление, имплицитность, эксплицитность, одноактантность.

Grygorieva A.V. Semantic and Syntactic Peculiarities of the Opposition with One Actant based on the Modern English Language. *The paper deals with the analysis of semantic and syntactic peculiarities of the opposition with one actant in the modern English language. The purpose is to study the linguistic means of the opposition expression based on the modern English. It determined the fulfillment of the following tasks: to review opposition from different standpoints; to study two main groups of one actant opposition; to find out the conditions required for the implementation of the opposition. Opposition is one of the fundamental definitions in our life, which has appeared in the beginning of the 20th century but it has been analyzed only at the lexical level. The standard definition for determining opposite meaning of the words is antonymy, which is a context opposition, embodied in the standards of language use. The opposition has been considered from the standpoint of philosophy, esthetics and linguistics. Two main groups have been singled out: one actant opposition within one period of time and at different times. The first one is the largest in number. It has been defined that the opposition has come out from explicit but mainly from implicit expression of the phenomenon. It has been found out that the analyzed category has been expressed both in simple and complex sentences, parcelled constructions and units of supraphrasal unity. The perspective is to study peculiarities of one actant opposition in the modern Ukrainian and to compare them with the results of the research based on the modern English.*

Key words: contrast, opposition, implicitness, explicitness, one actant.

Протиставлення є одним з фундаментальних понять в нашому житті, що спирається, з одного боку, на природу самих речей (звідси величезна

кількість мовних антонімічних пар), а з іншого — на загальнолюдську властивість пізнавати світ протилежностями. У лінгвістиці проблема протиставлення довгий час залишалася поза увагою мовознавців. Перші дослідження, пов'язані з цією категорією, з'явилися на початку ХХ ст., однак вони обмежуються аналізом протиставлень на рівні лексичного рівня мови. Ця тенденція зберігається й дотепер: найбільшу увагу протиставленню приділяється в структурній семантиці. Стандартним терміном для позначення протилежних значень слів є термін «антонімія». Антонімія, протилежність за значенням, уже давно визнана за один з найважливіших видів семантичних відносин. Антонімія визначається як змістова протилежність, що закріплена в нормах слововживання [3: 243]. Про антонімію, яка вважається мовною універсалією (Джон Лайонз 1999), написано велику кількість робіт, присвячених опису антонімії різних частин мови на матеріалі російської та англійської мов (іменник: Морозова, 1974; Савицька, 1977; прикметник: Максимов, 1958; Джафарова, 1974; Маїдова, 1980; дієслово: Еделіптейн, 1972; Косякова, 1983); дослідженню словотвірному і структурно-типологічного аспекту антонімії (Маргарян, 1988); виявленню типів семантичних зв'язків (Лебедева, 1977); визначенню мовних протиставлень (Комісаров, 1962; Соколова, 1977); дослідженню фразеологічної антонімії (Альохіна, 1968; Стишкова, 1976; Емірова, 1972; Бяшимова, 1989).

Однак проблема функціонування засобів вираження протиставлення вимагає додаткового дослідження, оскільки необхідно вивчити всі засоби вираження протиставлення, не обмежуючись тільки антоніміями. У цілому, можна констатувати відсутність окремих робіт, що були б присвячені розгляду категорії протиставлення на матеріалі сучасного англійського твору, що й зумовлює актуальність цього дослідження, яке продовжує перспективну дослідницьку лінію структурно-семантичного аналізу і має на меті розглянути реалізацію окремо взятого мовного явища протиставлення на матеріалі сучасної англійської мови.

Перше, що ми помічаємо в навколишньому світі після повторюваності й поступального розвитку — це протилежність у всьому. Антиподи, фізична полярність, опуклий і увігнутий, інтерференція хвиль, електрика, симетрія в будові кристалів і живих істот, осьова і центральна симетрія; боротьба за існування; антитеза насолоди і страждання, так та ні, любові й ненависті, надії та відчаю; боротьба громадських думок і партій; збройні конфлікти і політична рівновага — усе це і багато іншого неминуче призводить до переосмислення багатьох філософських понять і, насамперед, теорії протилежностей. На думку Тарда, філософія не дає чіткої відповіді на питання, що таке протилежності. У деяких випадках протиставленням вважається відношення між двома елементами, що утворюють єдине ціле — реальне або уявне, кожен з членів якого доповнює, урівноважує або визначає інший: Я і не-Я, порожній і наповнений, легкий і важкий, рух і спокій, дві половини кола, душа і тіло, кінь і вершник; іноді протилежностями вважаються два полюси магніту; іноді протилежності прирівнюються до крайніх точок кінцевих рядів, наприклад, кінці палиці або діаметра, голова і ноги, біле і чорне [2: 64].

Розглядаючи протиставлення з естетичного боку, слід звернутися до дефініції такого поняття, як «контраст», що є прийомом, який полягає «в різко вираженому протиставленні окремих художніх форм заради підвищення їх художньої виразності та виразності твору в цілому, коли активне порівняння підкреслює різні просторові і тимчасові якості («одночасний» і «послідовний» контраст) [4: 157].

Явище протиставлення пов'язане з психологією сприйняття форм, коли, наприклад, чорне поруч з білим видається ще чорнішим, мале поруч з великим – ще меншим тощо. В образотворчих видах мистецтва протиставлення має велике значення в побудові систем кольору, масштабних відносин, у пропорціях. Крім зіставлення форм, протиставлення може використовуватися для певного трактування художніх образів (алегорії «добра» і «зла», «любові небесної» і «любові земної») [4: 157]. Основні естетичні категорії побудовані на основі протиставлення: прекрасне – потворне, піднесене – низинне, трагічне – комічне). Текст, що становить смислову цілісну систему, як і будь-яка система, проявляється у відносинах близькості і протиставленості. Але не тільки структура художнього тексту будується на основі протиставлення і протидіючих процесів. Опозиція розглядається як типологічна прикмета організації будь-якого естетичного об'єкта [1: 25].

У лінгвістиці протиставлення розглядається навіть з більшої кількості позицій: стилістична фігура мови [О.С. Ахманова та ін. 1966.]; відношення [Т.Г. Хазагеров, Л.С. Ширіна, 1999; Н.Н. Чмихова, Л.В. Баскакова, 1992]; принцип протиставлення [В.Е. Халізов, 2002]; принцип протилежності і принцип суперечності [А.В. Кузнецова, 1998].

В сучасній англійській мові в результаті аналізу матеріалу дослідження було виділено дві основні групи одноактантного протиставлення: одночасне та різночасне протиставлення. Розгляньмо детальніше кожна з груп.

1. Одночасне одноактантне протиставлення на матеріалі сучасної англійської мови. Представлена група є найбільш чисельною та складає 69 % від усієї вибірки. У таких конструкціях відбувається протиставлення ознаки одного й того ж предмета або явища в одному проміжку часу. Наприклад: *The bear's goofy face, and the black leather pads in its paws, made me laugh. Then cry* – 'Дурнувате обличчя ведмеда та чорні шкіряні подушечки на його лапах змушували мене сміятися. Потім плакати' [5: 118]. У наведеному прикладі протиставлені дві протилежні ознаки (*laugh* – 'сміятися' та *cry* – 'плакати') щодо одного і того ж актанта. Інтегральною семою протиставлення є емоційний стан людини. Мовну основу для протиставлення створює лексичне значення антонімічних дієслів (*laugh* – 'сміятися' та *cry* – 'плакати'). Протиставлення реалізується способом парцеляції.

У наступному прикладі йдеться про протиставлення двох ознак (*strong* – 'сильний' та *weak* – 'слабий') одного актанта, де інтегральною семою виступає фізичний стан: *Shouldn't I be getting stronger, instead of weaker?* – 'Хіба я не повинна ставати сильнішою замість слабшої?' [5: 72]. Протиставлення виникає за рахунок вживання прикметників з протилежними значеннями (*strong* – 'сильний' та *weak* – 'слабий') та прийменника *instead* – 'замість'.

"You're a client, not a bug," – she said, sounding more sincere than I'd ever heard her – «"Ти – клієнт, не комашка"», – сказала вона, і це звучало більш щиро, ніж те, що я коли-небудь від неї чув» [5: 14]. Інтегральна сема протиставлення – становище актанта в суспільстві. У першій частині речення реальна ознака стверджується, а в другій – заперечується ірреальна ознака. Це відбувається за рахунок уживання заперечної частки *not* – 'не'. Заперечуючи ірреальну ознаку актанта *bug* – 'комаха', автор хоче підкреслити важливість клієнта *client* – 'клієнт' у суспільстві. Слід зазначити, що як і більшість протиставлень, наведене протиставлення реалізується за умови ствердження реальної і заперечення ірреальної ознак.

У наступному прикладі – *I could sleep for hours. No, I couldn't.* – 'Я могла спати годинами. Ні, я не могла' [5: 44] – інтегральною семою є фізичний стан актанта. Ідея протиставлення реалізується за допомогою додавання негативної частки *not* – 'не' до модального дієслова.

He looked older, of course, but it suited him – 'Він був старшим на вигляд, звичайно, але це пасувало йому' [5: 7]. У наведеному складному реченні інтегральною семою протиставлення є вік актанта. Як правило, старість не прикрашає людину, але з позиції мовця у цьому разі – навпаки. Таким чином, при експлікації пропущеної ланки логічного ланцюжка виникає такий висновок: *Він був старшим на вигляд, звичайно, значить його вигляд був поганим, але йому це пасувало, відповідно, він мав гарний вигляд*. Ідею протиставлення посилює протиставний сполучник *but* – 'але'.

2. Різночасне одноактантне протиставлення ознак. Наведена група становить лише 31% від усієї вибірки. Вона містить приклади, де протиставленими є ознаки одного й того ж актанта, але в різних проміжках часу.

I thought he was gorgeous before. Now he looks gorgeous and grown up – 'Я вважав, що він був чудовим **раніше**. **Тепер** він чудовий й дорослий' [5: 11]. Інтегральною семою протиставлення виступає час подій. Час, із яким пов'язане перше речення, перебуває в опозиції до часу, якого стосується друге речення. У цьому прикладі мовець хоче підкреслити те, що актант має кращий вигляд, ніж у минулому. На минулий / теперішній час указують відповідно прислівники часу – *before / now*, при цьому актант так і залишився чудовим на вигляд, але з часом подорослішав, на що вказує додаткова зазначена ознака *grown up* – 'дорослий' (*before he was gorgeous / now he looks gorgeous and grown up*). *I figured an email from Ian would cheer me up. After I read Ian's waiting email, short but definitely not sweet, the day went downhill even more* – 'Я вважала, що лист від Айана **підбадьорить** мене. Після того, як я прочитала очікуваного листа від Айана, короткого, але безумовно неприємного, день **зіпсувався ще більше**' [5: 27]. У наведеному реченні виражена думка, в якій ірреальній ознаці (*cheer up* – 'підбадьорить') протиставлена реальна ознака, що є висновком з експліцитної ознаки (*the day went downhill even more* – 'день зіпсувався ще більше', тобто лист не підбадьорив). Ці ознаки несумісні, але їх одночасне ствердження відбувається за рахунок різноплановості їх відношення до дійсності (одна протиставлена ознака має місце в дійсності, а інша – тільки

потенційна). Інтегральною семою протиставлення є очікування певного результату (явища, ознаки), але нереалізація його в дійсності. У цьому випадку протиставні компоненти актуалізуються у двох складних реченнях.

Слід зазначити, що протиставлення ознак з одним актантом у різному часі свідчить про те, що для реалізації ідеї різночасності вживається прислівник *any more* – ‘уже’ у заперечному реченні в кінцевій позиції, який має значення у минулому, але не зараз: *It’s just Kegan I can’t work with, at least not any more* – ‘Це просто з Кеганом я не можу працювати, принаймні вже ні’ [5: 164]. У наведеному реченні, завдяки вживанню прислівника *any more* – ‘вже’ та негативної частки *not* – ‘не’, протиставлення часу відбувається імпліцитно, тобто раніше актант міг працювати з цією людиною, але на даний момент вже ні. *You could be with me. I was with you, remember?* – ‘Ти могла би бути зі мною. Я була з тобою, пам’ятаєш?’ [5: 133]. Інтегральною семою такого протиставлення є відносини між людьми. Ірреальна ознака *could be* – ‘могла б’ протиставляється реальній *was* – ‘була’. Цікавим цей приклад є тим, що відсутні будь-які протиставні сполучники, ідея протиставлення виражена за допомогою часових форм смислового дієслова умовного способу, яке саме по собі робить дію малоймовірною або нереальною. Порядок компонентів у цьому разі вільний. При їх перестановці загальна логічна послідовність не порушується: *I was with you, remember? You could be with me*. Протиставлення може виражатися й іншим способом, наприклад: *Before Christmas Eve, that had been just a casual comment, a throw-away. After his parents’ deaths, it meant a lot more* – ‘До Святвечора, то було просто звичайним коментарем, жартом. Після смерті його батьків це означало набагато більше’ [5: 5]. Протиставляється оцінка висловлювання мовця. У наведених двох реченнях виражена ознака протиставлення наявна в першому реченні *a casual comment* – ‘звичайний коментар’, *a throw-away* – ‘жарт’, а з другого речення імпліцитно впливає наслідок, якому протиставлена ця експліцитно виявлена ознака «означало набагато більше», тобто *not a casual comment* – ‘не звичайний коментар’ and *not a throw-away* – ‘не жарт’. Імпліцитно виражений наслідок заперечується, однак експліцитно протиставлена ознака стверджується. На різночасне існування цих суперечливих ознак указують прийменники часу *before* – ‘до’ та *after* – ‘після’.

Отже, проведене дослідження демонструє, що в сучасній англійській мові одноактантне протиставлення ознак може відбуватися не тільки в одному, але й у різних проміжках часу. Деякі приклади свідчать про те, що протиставлення виникає на основі експліцитного, але найчастіше імпліцитного вираження явища. Синтаксичними межами реалізації протиставлення в сучасній англійській мові поряд з простими є складні речення, парцельовані конструкції та одиниці надфразної єдності.

Перспективою дослідження є виявлення семантичних та структурних особливостей одноактантного протиставлення на матеріалі сучасної української мови та їх порівняння з результатами дослідження на матеріалі сучасної англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агамурадова Р. Ш. Функционирование принципа противопоставления в иллокутивно-орнаментальных лингвистических единицах русского языка: дис... канд. филол. наук / Р. Ш. Агамурадова. – Махачкала : ДГПУ, 2009. – 161 с. 2. **Инькова-Манзотти О. Ю.** Коннекторы противопоставления во французском и русском языках (сопоставительное исследование): [монография] / О. Ю. Инькова-Манзотти. – Москва : МГУ, 2001 – 431 с. 3. **Новиков Л. А.** Антонимия в русском языке (Семантический анализ противоположности в лексике) / Л. А. Новиков. – М. : Высшая школа, 1973. – 290 с. 4. **Эстетика. Словарь** / [под общ. ред. А.А. Беляева и др.] – М. : Политиздат, 1989. – 477 с. 5. **Wardell Н.** “Life , Love and a Polar Bear Tattoo” / Н. Wardell. – Smashwords Edition, 2009. – 297 p. – Режим доступа: <http://www.idoc.co/text/4449/life-love-and-a-polar-bear-tattoo>

Григор'єва Анна Володимирівна – аспірант, Донецький національний університет. Україна, 21021, м. Вінниця, вул. Шістсотріччя, 21.
E-mail: paradies88@mail.ru
tel: +38502757060
<http://orcid.org/0000-0001-5603-841X>

Grygoriieva Anna Volodymyrivna – Postgraduate Student, Department, Donetsk National University. Ukraine, 21021, Vinnytsia, Shistsotrichchya Str., 21.